

UDK: 37.02:811.111:004

Dildora KAMBAROVA,
Qo'qon davlat universiteti Andijon filiali dotsenti v.b., PhD
E-mail: b.dildorakambarova@gmail.com

ADCHTI dotsenti, PhD B.Toshboyeva taqrizi asosida

METHODOLOGY OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH COMPETENCE

Annotation

This article examines the issues of developing students' speech competence through information media, including the issues of developing media competence, specifically the issues of using YouTube video materials as media in the development of speech competence. The advantages of using YouTube video materials, as well as the methodological foundations and principles of effective use, and exercises based on the use of video materials are highlighted.

Key words: Speech competence, development, YouTube, video materials, advantages, media competence, methodological foundations, use, principles, exercises.

МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы развития речевой компетенции учащихся посредством информационных средств, в том числе развитие медиакомпетентности, а именно использование видеоматериалов YouTube в качестве медиасредства в развитии речевой компетенции. Освещены преимущества использования видеоматериалов YouTube, а также методические основы и принципы эффективного использования, а также упражнения, основанные на использовании видеоматериалов.

Ключевые слова: Речевая компетентность, развитие, YouTube, видеоматериалы, преимущества, медиакомпетентность, методические основы, использование, принципы, упражнения.

NUTQIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH METODIKASI

Annotatsiya

Ushbu maqolada talabalarning nutqiy kompetensiyani axborot vositalari orqali rivojlantirish masalalari, jumladan mediakompetentlikni rivojlantirish masalalari, aynan nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda axborot vositalaridan YouTube video materiallaridan foydalanish masalalari tadqiq etilgan. YouTube video materiallaridan foydalanishning afzalliklari, shuningdek, samarali foydalanishning metodik asoslari, prinsiplari, video materiallardan foydalanishga asoslangan mashqlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Nutqiy kompetensiya, rivojlantirish, YouTube, video materiallar, afzalliklari, mediakompetentlik, metodik asoslari, foydalanish, prinsiplar, mashqlar.

Kirish. Jahonda bugungi kunda axborot texnologiyalaridagi innovatsiyalar jamiyatning deyarli barcha sohalariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Xorijiy mamlakatlar tajribasi talabalarga zamonaviy axborot vositalari (onlayn platformalar, mobil ilovalar, YouTube videofilmlari va audio resurslar, virtual sinflar, raqamli o'yinlar, raqamli lug'atlar, ijtimoiy tarmoqlar) dan foydalangan holda ingliz tilini o'rgatish va o'qitish usullarini yaratish va takomillashtirish muhim amaliy qimmatga ega ekanligini ko'rsatmoqda.

Mamlakatimizda zamonaviy ta'lim olishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bunda, asosan, xorijiy tillarni o'qitish va IT sohalarida pedagoglar va ta'lim oluvchilarning eng ko'p qiziqishini o'ziga tortgani holda, bugungi kunning eng dolzarb yo'nalishiga aylangan.

"Axborot texnologiyalari asosida xorijiy tillarni o'rgatishning ilg'or usullarini ta'lim jarayoniga joriy etish talabalardan chet tillarda erkin muloqot qila oladigan fan va texnikaning so'nggi yutuqlaridan xabardor bo'lgan mutaxassislarini tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda"[1].

Hozirda yurtimizning oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy ta'lim tizimi sifatiga qo'yilgan talablar ortib borishi natijasida bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining chet tilni egallash C1 darajasiga javob bera olishi, raqamli ta'lim

texnologiyalaridan samarali foydalana olishi nazarda tutilgan holda, ularning kasbiy, hamda chet tilda kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga innovatsion yondashish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish ustuvor vazifalardan biri bo'lmoqda. "Ingliz tilini o'qitish jarayonida zamonaviy axborot vositalaridan foydalanish orqali nutqiy kompetensiyani takomillashtirish samaradorligiga erishishning mazmun-mohiyatini ilmiy-metodik jihatdan asoslash va modellashtirish, axborot vositalari orqali til o'rgatish va o'rganish jarayoni intensivligining ortishi, dolzarbligi chet tillar ta'limi sifatini yuqori bosqichga olib chiqishga imkon beradi"[2].

Respublikamizda amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar natijasida jahon zamonaviy talablari asosida ta'lim sifatini oshirish, raqamli texnologiyalarga asoslangan ta'limni rivojlantirish, OTMLar uchun raqamli ta'lim resurslari fondini yaratish, chet tillar o'qituvchilarini tayyorlash tizimini xalqaro malaka talablari asosida tashkil etish va kredit-modulli texnologiya, CEFR malaka talablari asoslangan ta'lim jarayonlarini takomillashtirishning me'yoriy asoslari yaratildi.

Adabiyotlar tahlili. AQSh, Angliya, Kanada, Yaponiya, Germaniya kabi rivojlangan mamlakatlar ta'lim tizimida chet tilda nutqni rivojlantirish muammolariga bag'ishlangan bir qator ilmiy ishlar amalga oshirilgan. Ularga

misol tariqasida jahon olimlaridan J.W.Chesebro, J.C.McCroskey, D.F.Atwater, R.M.Bahrenfuss, G.Cawelti, J.L.Gaudino, H.Hodges, A.G.Salomatina[8]va boshqalarning tadqiqotlarini ko'rsatib o'tish mumkin. Ushbu olimlarning ishlarida asosan nutqiy muloqotga o'rgatish usullari, shuningdek, lingvistik kompetensiya, og'zaki nutqni ravonlashtirish muammolari o'rganilgan, lekin nutqiy kompetensiyani axborot vositalari orqali rivojlantirish masalalari ko'rilmagan.

So'nggi o'n yillikda chet tillarni o'qitish masalasi yanada dolzarblashdi va bu masala bo'yicha yangi yondashuvlarga asoslangan tadqiqotlar olib borilmoqda.

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining leksik kompetentligini shakllantirishning tarkibiy tuzilmasi, rivojlantirish rejasi va metodlari A.Shamov, A.Y.Sizemina, A.A.Fetisova, O.G.Starodubseva, I.P.Korotkova, S.A.Trafimenko, Y.B.Yatayeva, M.P.Manayenkova, T.A.Kulikovalarning tadqiqotlarida muayyan darajada o'rganilgan[8]. Ushbu tadqiqotlar lingvistik va kommunikativ kompetensiya, kasbiy kompetensiya, tinglab tushunish kompetensiyasi, mediakompetentlikni rivojlantirish masalalariga qaratilgan bo'lib, aynan nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda axborot vositalardan (podkastlar, elektron gazetalar, YouTube videolardan) foydalanish masalalari tadqiq etilmagan.

Mavzuni ilmiy nazariy tadqiq etishdan oldin nutqiy kompetensiyaga oid terminlarning mazmun va mohiyatini ilmiy-metodik jihatdan asoslaymiz. Bunda nutqiy kompetensiya tushunchasining mazmun-mohiyatini aniqlash maqsadga muvofiqdir.

Nutq faoliyati kompetensiyasi tushunchasi ilmiy termin sifatida birinchi marta L.S.Vigotskiy tomonidan fanga kiritilgan va asoslangan. Keyinchalik uning bu boradagi g'oyalari o'zi yaratgan ilmiy maktab a'zolaridan L.I.Bojovich, P.Y.Galperin, A.N.Leontev, A.R.Luriyalar tomonidan rivojlantirilgan. L.S.Vigotskiy "nutqni inson faoliyatining muloqot jarayonidagi harakati deb hisoblaydi"[3]. Nutq faoliyatida u insonning ijtimoiy shakllanishi imkoniyatini uning barcha bilimlarni egallash imkoniyati deb bildi.

Bizning fikrimizcha hozirgi kunda o'rganilayotgan chet tilni muloqot tili sifatida o'qitishda kommunikativ kompetensiya polimorfik, ya'ni o'zida bir nechta kompetensiyalarni qamrab olgan tushuncha sifatida talqin qilinmoqda. Kommunikativ kompetensiya sotsiolingvistik tavsifga ega bo'lib, shaxsning kommunikativ faoliyati va turli ijtimoiy vaziyatlarda til va nutq qoidalarini (tinglab

tushunish va gapirish), nutqiy strategiya va taktikalarni to'g'ri ishlatishi, muomala madaniyatining shakllanganligini ifoda etadi.

"Kommunikativ kompetensiya - bu bilim, ko'nikma va malakalar (tajribalar) majmui bo'lib, turli xil vaziyatlarda tildan mazmunli foydalanishni anglatadi. Shu bilan birga, fonologiya va grammatikaga oid bilimlar, so'zlarni qanday va qachon to'g'ri ishlatish haqidagi ijtimoiy bilimlar majmuini ifodalaydi"[17]. Ushbu izohni ma'qullagan holda biz zamonaviy ta'limning chet tillarni o'qitish sohasidagi asosiy maqsadi kommunikativ kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirishdir deb ta'kidlaymiz.

Kommunikativlikka asoslangan yondashuv o'z o'rnida chet tilni o'qitish jarayonida faqat o'quvchiga nimani o'rgatishni emas, balki qanday qilib o'rgatish kabi masalani ham tahlil etadi. Kommunikativ til ta'limi (Communicative Language Teaching) yoki tilga kommunikativ yondashuvda J.Harmer [10] tilda egallangan muayyan grammatik me'yorlar va so'z boyligi ko'lamigagina emas, balki tilning qo'llanishdagi vazifasiga katta urg'u berilishi lozim deb hisoblaydi. "Autentik audio-video materiallarning ommalashuvi til o'rganuvchilarga interaktiv til muhitini yarata olishidadir", deb ta'kidlaydi rus olimi G.A. Vorobyov[11].

Shu o'rinda kommunikativlikka asoslangan bu tizimli metod, ya'ni autentik video yoki kinomateriallarga asoslangan o'qitish metodikasi ustida izlanishlar olib borgan rus olimlari A.Y. Chikunova, Y.I. Verisokin[7] lar nomini ta'kidlab o'tish o'rinli. Tegishli ilmiy-metodik adabiyotlar bilan tanishish natijasida nutqiy kompetensiyaning mazmun-mohiyati va funksional vazifalarini to'liq ifoda etgan mufassal ta'rifi Y.V.Soyfer tomonidan quyidagicha berilganligining guvohi bo'ldik: "Nutqiy kompetensiya, boshqacha aytganda, diskursiv, turli xil nutq turlarini yaratish va tushunish qobiliyati bilan bog'liq. Bundan tashqari, diskurs muloqotning ishtirokchilari (ularning xususiyatlari), shuningdek, xabarni ishlab chiqarish va idrok etish jarayoni to'g'risida tushuncha beradigan ijtimoiy kontekstni o'z ichiga olgan murakkab kommunikativ hodisa sifatida tushuntiriladi"[4].

S.Morrisonning fikriga ko'ra, "Chet til darslarida zamonaviy axborot vositalaridan, jumladan, internet, onlayn jurnallar, internet gazeta, bloglar, til o'rganish dasturlari, YouTube videolaridan foydalanish o'qituvchi va o'quvchi uchun eng yaxshi manba, chunki ular til o'rganish resurslaridan tez va jozibali tarzda foydalanish imkonini beradi[12].

Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy manbalarda berilishicha, nutqiy kompetensiya: tinglab tushunish, o'qish, yozish va og'zaki nutqdan tashqari, ko'zdan kechirish (tomosha qilish) va vizual tasavvurni o'z ichiga oladi. Talabalarning chet tilda nutqiy kompetensiyasini takomillashtirishda YouTube video materiallari bilan ishlash metodikasini oladigan bo'lsak, bunda maqsad YouTube videomateriallari orqali olib borilgan ta'lim jarayonining samaradorligini an'anaviy, darslik asosidagi o'qitish bilan taqqoslashdir. Ma'lumotlarga ko'ra, tinglash paytida odam nutq ma'lumotlarining 15% ini, ko'rish paytida vizual ma'lumotlarning 25% ini, tinglash va ko'rish birgalikda bajarilganda 65-70% ini eslab qolar ekan.

O'qituvchi YouTube videofilmi talabalarga namoyish qilayotganda, birinchidan, vaqt tejallishiga erishadi, material 20-25 minutga mo'ljallangan bo'lsa, shu vaqt ichida barcha nutqiy malakalarni (kompetensiyani) rivojlantirish mumkin. Bundan tashqari, talabalarning e'tiborini to'liq jalb qila oladi va ularning qiziqishini oshirishga erishadi, bu esa talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini oshirishga imkoniyat yaratadi. YouTube platformasi turli kontekstlarda foydalanish mumkin bo'lgan videodarslar, intervyular, sahna ko'rinishlari, hujjatli filmlar, bloglar, munozaralar kabi kontentlarni taqdim etadi. Ular orqali: Eshitish ko'nikmalari rivojlanadi; og'zaki nutqdagi uslubiy o'ziga xosliklar o'rganiladi, qiziqish ortadi; motivatsiya kuchayadi; real hayotga yaqin vaziyatlarda tilni qo'llash ko'nikmalari hosil bo'ladi.

Ko'rinadiki talabalarning nutqiy kompetensiyasini takomillashtirishda YouTube videomateriallaridan samarali foydalanishning metodik asoslarini ishlab chiqish zarur.

Shu o'rinda talabalarning nutqiy kompetensiyasini takomillashtirishda YouTube videomateriallaridan foydalanish prinsiplarini ko'rib chiqamiz:

Autentiklik prinsipi: YouTube Video talabalar uchun real vaziyat bilan ta'minlovchi materialsifatida xizmat qiladi.

Interaktivlik prinsipi: Har bir video bilan bog'liq faol ishtirok mashqlari.

Kontekstlilik prinsipi: Videolarning kundalik hayotga yaqin kontekstda bo'lishi

Bosqichma-bosqichlik prinsipi: Eshitish, tushunish, tahlil qilish, va ifodalash bosqichlari asosida metodika quriladi.

Tadrijiylik prinsipi: Oddiy nutqiy namunadan murakkab shakllargacha o'sish.

Refleksiya prinsipi: Har bir mashqdan so'ng o'z fikrini baholash, yozma yoki og'zaki ifoda qilish

YouTube videomateriallaridan foydalanishga asoslangan mashqlar

Eshitish va tushunish mashqlari

Mashq 1: Topshiriq: Video tomosha qilinadi. Undan 5 ta muhim iborani ajratib, ularning tarjimasini yozing.

Mashq 2: Topshiriq: Video asosida tayyorlangan matndagi bo'sh joylarni to'ldiring.

Mashq 3: Eshitib yozish (dictation) Topshiriq: Videodan kichik parcha eshittiriladi. Talabalar eshitganini yozib boradi.

2. Og'zaki nutqni rivojlantiruvchi mashqlar

Mashq 1: Rolli o'yin Topshiriq: Videodagi ikki shaxs o'rtasidagi suhbatni takrorlang yoki o'zingiz shu mavzuda yangi dialog tuzing va juftlikda ijro eting. Mashq 2: O'z fikringni bildir. Topshiriq: Video mazmuni asosida o'z fikringizni 3–5 jumlada ifoda eting. Masalan: "Men bu fikrga qo'shilaman, chunki..."

Mashq 3: Savol-javob. Topshiriq: Guruh a'zolariga video asosida 3 ta savol tuzing va ularga og'zaki tarzda javob olishga harakat qiling.

3. Yozma nutqni faollashtiruvchi mashqlar

Mashq 1: Video sharhi yozing. Topshiriq: Ko'rilgan video haqida qisqacha yozma sharh yozing: muallif fikri, asosiy g'oya, sizga ta'siri.

Mashq 2: Yaratuvchi topshiriq. Topshiriq: Videoda ko'rsatilgan holatga o'xshash vaziyatni tasvirlang va o'zingizni qanday tutgan bo'lar edingiz?

Mashq 3: Mini-video loyihasi. Topshiriq: Siz ko'rgan videoga o'xshash tarzda 1–2 daqiqa davomida o'zingiz video yarating: suhbat, sahna ko'rinishi yoki qisqa prezentatsiya.

Tahlil va natijalar. Nutqiy kompetensiya – bu shaxsning muloqotda erkin, aniq va samarali fikr bildirishi, turli nutqiy vaziyatlarda til vositalarini to'g'ri qo'llay olishi bilan bog'liq ko'nikmalardir. YouTube platformasi multimediyaviy resurslar orqali til o'rganish jarayonini jonlantiradi, turli darajadagi materiallar yordamida real

hayotiy muloqot muhitini yaratadi. Ushbu tadqiqot doirasida YouTube videolarining o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasiga ta'siri eksperiment asosida o'rganildi. Eksperiment guruhiga 3 oy davomida haftasiga kamida ikki marotaba til o'rganishga oid videolar (intervyular, suhbatlar, darslar, vloglar) ko'rsatildi. Nazorat guruhi esa an'anaviy darslik materiallari asosida o'rgandi. Har ikki guruhga boshlang'ich va yakuniy testlar o'tkazildi. Tahlil davomida quyidagi jihatlar kuzatildi: Eksperiment guruhidagi o'quvchilar nutqni anglash, talaffuz, va so'z boyligi jihatidan sezilarli yutuqlarga erishdilar. Ular mavzuli videolar orqali kontekstda yangi so'zlarni o'zlashtirishga muvaffaq bo'ldilar. Interaktiv va qiziqarli videolar til o'rganishga motivatsiyani kuchaytirdi. Tinglab tushunish va og'zaki ifoda ko'nikmalari o'zaro uyg'unlashdi. Bu esa shuni ko'rsatadiki, YouTube videolaridan maqsadli va tizimli foydalanish o'quvchilarning nutqiy salohiyatini rivojlantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar. Bizning fikrimizcha, hozirgi zamon chet til o'qitish metodikasini bugungi kunda jadal rivojlanib borayotgan turli xil axborot vositalari va raqamli texnologiyalarni qo'llash bilan tasniflash mumkin. Hozirda axborot vositalarining offlayn (offline) va onlayn (online) turlari mavjudligi tufayli o'qituvchilar ushbu turlardan foydalanganlarida yangidan-yangi usullar, til o'rganuvchilar esa cheksiz manbalardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu o'rinda masalaning muhim tomoni shundaki, o'qituvchilar talabalarning ingliz tilida nutqiy kompetensiyasini takomillashtirish uchun mo'ljallangan chet til darslarini rejalashtirishda ularning til bilish darajasi, saviyasi, yoshi, til o'rganish uslubi va axborot vositalarini ham hisobga olishlari lozim. YouTube kabi internet saytlar o'quvchilarning tinglab tushunish, gapirish qobiliyatlarini tez, sodda va samarali ravishda rivojlantiradi, mashg'ulot jarayonida ularning interaktivligini oshiradi, shu bilan birga, texnologik ko'nikmalarini rivojlantiradi va samarali natija beradi.

ADABIYOTLAR

1. Sobirova G.S. Umumta'lim maktablari o'quvchilariga ingliz tili olmoshlarini axborot texnologiyalari asosida o'rgatish metodikasi: Ped. fan. b-cha fals. d-ri. avtoref. – Toshkent, 2017. – B. 5
2. Борщева О.В. Принципы отбора подкастов для обучения иностранному языку // Журнал: Педагогика и Психология Образования. – М.: Московский педагогический государственный университет. № 3, 2019. – С. 62-70.
3. Кравцова Е.Е. Развитие идей Л.С. Выготского о мышлении и речи в современной образовательной практике. Киберлиника. 2015.- С.1. Электронная статья. (дата обращения 12. 06.2022)
4. Соифер Э.В. Создание и восприятие дискурса в условиях управляемого общения на иностранном языке // Казанская лингвистическая школа: традиции и современность. – Казань, 2003. – С. 70-75
5. Riasati M.J., Allahyar N., Tan K. E. Technology in language education: Benefits and barriers. Journal of Education and Practice. № 3(5), 2012. – P. 25-30.
6. Heick T. Three ideas for 21st Century Global Curriculum. 2012. Retrieved from: www.edutopia.org.
7. Чикунова А.И. Аутентичные видеоматериалы как средство развития социокультурной компетенции студентов экономических специальностей // Педагогическое образование в России. – Екатеринбург, 2011. 5. Верисокин Ю. И. Видеофильм как средство мотивации школьников при обучении иностранному языку // Иностранные языки в школе. – М., № 5. 2003. – С. 31–35. 171 № 1. – С. 147–158
8. Chesebro J.W., Croskey Mc., Atwater J.C., Bahrenfuss D.F., Cawelti R.M., Gaudino J.L., Hodges. H. Communication apprehension and self-perceived communication competence of at-risk students. Communication Education. 1992, № 41(4). – P. 345-360; Research in Applied Linguistics, №8(2), 2017. – P. 31-50; Саломатина. А.Г. Методика развития умений говорения и аудирования учащихся посредством учебных подкастов: английский язык базовый уровень: Дисс. ...канд. пед. наук. – Москва, 2011. – С. 130
9. Шамов А.Н. Формирование лексической компетенции как основополагающая цель в обучении иностранному языку // Языки и культуры народов мира в лингводидактической парадигме. – Пятигорск, 2007. – С. 386 – 391; Сиземина А.Е. Методика развития лингвистической компетенции студентов лингвистического вуза на основе формирования мотивационной базы обучающихся: Автореф. дисс. ...канд. пед. наук. – Н.Новгород, 2009;
10. Фетисова А.А. Методика управления фактором непроизвольности в процессе развития иноязычной лексической компетенции студентов: 1 курс, языковой педагогический вуз: Дисс. ...канд. пед. наук. – М., 2010;
11. Стародубцева О.Г. Лексическая компетенция как языковая основа профессионально-коммуникативной компетенции студентов не языкового вуза. // Бюллетень сибирской медицины. 2013, том 1, 2, 3, – С. 127–131; Короткова И.П. Методика формирования лексической компетенции младших школьников посредством английского фольклора: Автореф. дисс. ...канд. пед. наук. МГГУИМ.

12. Шолохова М.А. – М., 2012; Трафименко С.А. Структура и содержание лексической компетенции. // Иностранные языки: инновации, перспективы, исследования и преподавания. – Минск: БГУ, 2019. – С. 165 – 173;
13. Ятаева Е.В. Учебный глоссарий как средство развития учебной иноязычно-лексической компетенции в профессиональном языковом образовании: Дисс. ...канд. пед. наук. – Екатеринбург, 2007; Манаенкова М.Р. Речевая компетенция в контексте личностно-профессиональных компетенций студента. // Психолого-педагогический журнал. – Гаудеамус, – 2014. – №1 (23);
14. Куликова Т.А. Организация самостоятельной работы студентов вуза в информационно-коммуникационной обучающей среде: Автореф. дисс. ...канд. пед. наук. – Ставрополь, 2011.
15. Jeremy Harmer. The practice of English language teaching. Fourth edition. –P.31-32
16. Воробьев Г. А. Развитие социокультурной компетенции будущих учителей иностранного языка (поиск эффективных путей) //Иностранные языки в школе. – Пятигорск, 2003. № 3. – С. 30–36.
17. Morrison S. Interactive Language Learning on the Web. ERIC Clearing house on Languages and Linguistics Washington DC. Retrieved from: www.eric.ed.gov.